

לכיתות
י-י"ב

חוק החינוך הממלכתי

לאחר הקמת מדינת ישראל מערכת החינוך עברה מאחריות הוועד הלאומי לאחריות הממשלה הזמנית. בשנת 1949 נחקק חוק לימוד חובה לפיו כל ילד מגיל 5 ועד גיל 13 מחויב ללמוד במוסד חינוך רשמי מתוך ארבעת הזרמים שהיו קיימים אז במערכת החינוך הישראלית.

הזרם הכללי

הזרם המשמעותי והגדול ביותר בקרב הזרמים, בו התחננו נכון לשנת 1948 50.2% מהיהודים. הזרם דגל בחינוך לאומי-מסורתי על בסיס "הקניינים הרוחניים המשותפים לכל חלקי העם" תוך כדי שילוב הישגי המדע. תוכנית הלימודים הושתתה על הדעה כי יש ליצור חברה אחת ומאוחדת וכי על החינוך להיות "כללי" באופיו ולא מפלגתי. על בסיס הזרם הזה הוקם מאוחר יותר, עם חקיקת חוק חינוך ממלכתי, בית הספר הממלכתי.

זרם העובדים

נוסד בשנת 1923 וכלל בתי ספר של ההסתדרות הכללית. בתי הספר של רשת העובדים כונו בשם בית החינוך לילדי עובדים, דגל בחינוך סוציאליסטי-פועלי על ידי "עיצוב אישיות יהודית-חלוצית-עצמאית, חדורת חזון ציוני סוציאליסטי, המוכנה להגשים בגוף ובנפש את יעודה של תנועת העבודה העברית הסוציאליסטית בארץ". למעשה כיוונו בתי הספר של זרם העובדים את תלמידיהם ל"הגשמה" - התיישבות חלוצית בקיבוצים שהיו מושתתים על טהרת הסוציאליזם. כמו כן, בבתי הספר ניסו לכוון את התלמידים לפעילות בתנועות הנוער הסוציאליסטיות.

זרם המזרחי

זרם המזרחי דגל בחינוך דתי אורתודוקסי בשילוב ציונות ומודרניזם. שאיפתו הייתה קניית חינוך לאומי-דתי. חשוב לציין שבניגוד לנהוג בבתי הספר החרדיים ובחדר לימדו בבתי הספר של המזרחי גם מקצועות חול - מדעיים, הומניים ושפות. בזרם המזרחי למדו רוב הדתיים ורבים מבני עדות המזרח. חלק מהדתיים בחרו לשלוח את ילדיהם ללמוד דווקא בבתי הספר של הזרם הכללי וזאת בשל הזדהות עם המסר הא-מפלגתי.

הזרם של אגודת ישראל

בניגוד לשאר הזרמים שהיו קיימים עוד מראשית ימיו של היישוב, הזרם של אגודת ישראל קיבל הכרה רשמית רק ב-1948, עם הקמת מדינת ישראל, את ההכרה הובילו מאמציו הבלתי נלאים של נשיא אגו"י הרב יצחק מאיר לוי. במהלך השנים הבאות גדל מאוד זרם החינוך של אגודת ישראל וזאת בעיקר לאור שיעור הילודה הגבוה במיוחד במגזר החרדי, ונתמך גם מגל החוזרים בתשובה שחלקם הסתפחו לציבור החרדי.

בשלב זה המפלגות לא הגיעו עוד להסכמה לגבי הקמת בית ספר אחיד לכל ילדי ישראל. התומכים בהקמת מערכת חינוך אחידה היו, מפא"י לצד מפלגות הימין והציונים הכלליים. המתנגדים היו מצד אחד המפלגות הדתיות והחרדיות אשר חששו מאופיו החילוני של בית הספר האחיד ומהצד השני מפלגות השמאל אשר חששו מפגיעה בפגיעה בערכי העבודה.

ב-12 באוגוסט 1953 נחקק חוק חינוך ממלכתי אשר למעשה איחד רק את זרם הכללי וזרם העובדים. זרם המזרחי התמסד והפך לחינוך הממלכתי דתי. הזרם של אגודת ישראל נשאר אוטונומי וזאת בשל הסכם מכתב הסטטוס קוו והוכר כחינוך העצמאי של הציבור החרדי.

חוקים להסדרת פעולתה של מערכת החינוך

חוק לימוד חובה התש"ט-1949, אחד החוקים הראשונים שנחקקו בכנסת הראשונה: קובע שכל ילד בישראל חייב להיות במסגרת חינוך (גן ילדים או בית ספר) החל מגיל 5 ועד גיל 15, החוק מטיל חובה על הורי הילד לרשום אותו למוסד חינוכי (עצמאי או ממלכתי) ולדאוג להופעתו הסדירה ללימודים עד לסיום גיל חינוך חובה. החוק אף קובע כי הלימוד במוסדות חינוך חובה יהיה חינם עד לסיום כיתה י"ב. חקיקת החוק הייתה אחד הסעיפים המרכזיים במצעה של מפא"י לקראת הבחירות הראשונות והייתה משאלת לב של דוד בן-גוריון כבר שנים קודם לכן. החוק נחקק על אף המצב הכלכלי הקשה והדי מלחמת העצמאות שעוד לא לגמרי נמוגו, בשל החשיבות הרבה שבן-גוריון והממשלה ראו בו.

חוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953: נועד לבטל את שיטת הזרמים בחינוך ולעבור לחינוך ממלכתי. החוק נחקק בעקבות דיון סוער שנערך ב-13 בפברואר במליאת הכנסת, ובסופו ציוותה הכנסת על הממשלה להכין הצעת חוק לביטול הזרמים המפלגתיים ולהנהגת חינוך ממלכתי בעל שתי מגמות - "אחת דתית ואחת אחרת". חוק זה עיצב למעשה את דמות בתי הספר בישראל כבתי ספר ממלכתיים-לאומיים ולא כבתי ספר פוליטיים. בתחילה הוחל החוק רק על בתי הספר היסודיים ובהמשך הוא הורחב גם לבתי הספר התיכוניים.

חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000 הוא חוק אשר מטרתו הסדרת נושא זכויות התלמיד במערכת החינוך בישראל. החוק התקבל ב-4 בדצמבר 2000, והיה לחוק הראשון מסוגו בעולם, לאחר שנתקל בהתנגדויות רבות מצד חברי כנסת מהמפלגות הדתיות, ארגוני המורים ומשרד החינוך. החוק מסדיר את נושא זכויות התלמיד במערכת החינוך ומעניק להן תוקף חוקי ובכך הופך את הפרתן לעבירה על החוק.

סיבות ישירות לחקיקת החוק ב1953:

הזרמים השונים בחינוך יצרו מערכות כפולות ומסורבלות שבזבזו כסף רב. בשל התחרות הרבה בין הזרמים קרה לא אחת שבישוב קטן בו לא היה צורך ביותר מבית ספר אחד היו קיימים שלושה בתי ספר ויותר. המעבר למדיניות הכלכלית החדשה הצריך צמצום בתקציב המדינה.

החל להתפתח "ציד נפשות" - נציגי הזרמים רדפו אחרי ההורים המבולבלים שחלקם, בעיקר העולים החדשים, כלל לא הכיר את המציאות הפוליטית ולא ידע אילו ערכים מונחלים לילדיו. התפתחה גם שנאה עזה בין הזרמים והיה חשש שהדבר יעיב בעתיד על התנהלותה של המדינה.

בהדרגה החלה להישמע מחאה ציבורית כנגד שיטת הזרמים. בעיקר מהציונים הכלליים שביטול הזרמים היה אחד מסעיפי ההסכם הקואליציוני שנחתם איתם בעת הכניסה לממשלה, ומשאר המפלגות הליברליות והמרכזיות.

העלייה ההמונית אילצה את הזרמים השונים לגייס מורים רבים במהירות. גיוס המורים המהיר נעשה תוך חוסר תשומת לב למחויבות האידאולוגית שהם רכשו לזרם בו הם לימדו. כך למעשה התרופפה האידאולוגיה של הזרם וייחודו לעומת הזרמים האחרים.

צריך לזכור כינון היה אחד הכלים המרכזיים שעמדו לרשות המפלגות בבניית מאגר אלקטורלי עתידי. החינוך היה מרכז כח אדיר ויותר עליו לא היה משוש המפלגות. הוויכוח על ביטול הזרמים היה אחד הוויכוחים העמוקים והמרכזיים שהתקיימו במדינת ישראל וזאת בעיקר בשל חשיבותו - עיצוב דור העתיד.

בשנת 2000 עבר החוק שינוי בתחומים העוסקים במטרות החינוך הממלכתי בישראל. מטרת החוק, לאחר תיקון זה, מפורטות בסעיף 2 לחוק, שזו לשונו:

מטרות החינוך הממלכתי הן:

1. לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;

2. להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;

3. ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;

4. ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם;

5. לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כשרונותיהם השונים, למיצוי מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;

6. לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי;

7. לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;

8. להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;

9. לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל;

10. לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;

11. להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל.

למורים בישראל זכות יחידה במינה: הם חוללו הפלא שאין
דוגמתו בתולדות התרבות האנושית — תחיית הלשון העברית.
הרעיון שהגה אליעזר בן־יהודה וחבריו נהפך מאגדה יפה למציאות
חיה הודות למאמץ החינוכי הנאמן של המורה העברי. ובהתקנת
חינוך ממלכתי המיועד ללכד העם המפורד, המפוצל והשסוע,
ולהכשיר הנוער למילוי שליחותו ההיסטורית, — צפויה שוב למורה
העברי שליחות מבורכת.

נצח ישראל, 1953,

חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 287.

מטרתו של החינוך הממלכתי היא לחנך דור צעיר שיוכשר
למוג הגלויות בעם אחיד, מושרש בעברו וראוי לעתידו, מסוגל
לבצע משימותיה ההיסטוריות של מדינת ישראל כפי שהוגדרו
בהכרזת העצמאות: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית
ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לכל תושביה; תהא
מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של
נביאי ישראל".